

Längst fram på barrikaden stod Evert Taube, som här visar en intressant sida då han deltagit i andra liknande räddningsaktioner till förmån för Gamla stan och en oexploaterad Vindelälvs. Maria Berggren visar också hur arkitekter från Chalmers drogs in för att se hur området skulle kunna utformas. Resultatet blev en remarkabel omvandling av stadsdelen. Företag, restauranger och högskoleinstitutioner flyttade in, t.o.m. Sveriges Television och Radio tog säte på denna sida älven. Det blev inte bara rumsrent utan fint att bo och arbeta i de gamla hamn- och varvskvarteren. Kulturen gavs plats genom att *Aftonstjärnan* rustades upp. Arbetspel framfördes och revytraditionen återupptogs. En huvudroll spelade Kent Andersson, uppvuxen i en närbelägen Hisingsstadsdel. Det var ett senkommet försök att skaka liv i de gamla folkrörelserna.

Lindholmen med Slottsberget kan inte fränkännas autenticitet. Där fanns en platsens själ, en stark genius loci. Människorna hade sina blickar riktade mot havet. Med fartyg som gick mot alla kontinenter insöps en internationell atmosfär. Själva kan jag inte låta bli att känna stolthet över mina rötter här. Min farfar, plåtslagare vid Lindholmen, tillhörde dem som efter den dryga arbetstidens slut uppförde ett hus på berget. Han valde tomten på krönet med utsikt bort mot Vinga. Längre västerut kom han aldrig, fastän sex av hans barn flyttat till Massachusetts. Då Kungsholm, byggd i Rotterdam, skulle tas emot i hemmahamnen vid 50-talets mitt behövde släkten inte trängas med folkmassan. Knappast någon hade bättre utsikt än vad som bestods från vår egen syrenberså.

I slutet av sin bok har Maria Berggren lämnat utrymme för ett längre historiskt perspektiv. Hisingen, omfluten av Göta och Nordre älvar, utgör ett skandinaviskt gränsland. Hit ner nådde Oslo stift. På Slottsbergets krön lät Håkon Håkonsson bygga en fästning och här skall kung Magnus och drottning Blanka ha vistats. Här bevakade de båda gränsfästningarna norska Bohus och svenska Älvsborg varandra, ett åtråvärt byte även för danskarna. Mitt emot på andra älvstranden placerades Karl IX:s Göteborg, raserat i Kalmarkriget. Några år senare anlades staden på sin nuvarande plats med ett vallgravssystem som de holländska pionjäreterna kopierat från Amsterdam.

Berggren beskriver väl hur ett patriarkalt styrt bruksamhälle gentrifierats till ett sobert medelklassområde. Det mest centrala är mobiliseringen och kampen, med besvikelser och glädjemenen. Slutet blev lyckosamt för det är naturligtvis inget fel att ett område överbefolkat

av ett proletariats och med åtskilligt av bostadsruckel förvandlas till ett trivsamt medelklassområde. Ändå bör inte förglömmas att det funnits ett pris, då omflyttningen av människor skapat rotlöshet och alienation. Skäl finns också att lyfta fram perspektivlösheten, då samma kategori som en gång aningslöst såg ner på området nu sjunger dess lov. Med sin bok ställer sig Maria Berggren, utan att själv ha några vetenskapliga anspråk, in sig i ledet av de studier av arbetarstadsdelkultur, åt vilka göteborgska etnologer ägnat åtskillig forskarmöda.

Bert Mårwald, Umeå

Erik Magnusson & Frederic Täckström: *Här har vi det ljufveligt. Hotell och pensionat i Mölle och Arild genom tiderna*. 2:a uppl. tr. Värnamo 2012. 287 s., ill. ISBN 978-91-980333-0-4.

Boken presenterar trettiotvå hotell och pensionat samt fyra kaféer i Mölle och Arild. En del var relativt stora anläggningar medan andra var små rumshotell och pensionat. Flera av hotellen är numera nedlagda och vissa har rivits. I några fall har de byggts om till bostäder. En del av hotellen lever vidare med ett bibehållet gott rykte. Nästan alla hotell har under sin verksamhetstid genomgått stora ombyggnader.

Boken berättar om hotellens historia och innehåller utförliga uppgifter om ägarna och deras familjer. Flera hotell drevs av kvinnor. I Mölle fanns ett antal "hotellsläkter" som var engagerade i flera hotell. Ägarna och deras personal hade skaffat sig yrkes- och språkkunskaper från andra hotell i Sverige och genom att ha arbetat utomlands. Flertalet härstammade dock från skånska fiskar- och bondefamiljer som insett möjligheterna i turismen.

Under en kort period, som inleddes i slutet på 1800-talet, omvandlades framför allt Mölle från att vara en fiskarby till att bli en bad- och turistort. Redan på den tiden var det vissa besökare som ansåg att det genuina kustsamhället förstördes av den nya bebyggelsen och hellre besökte Arild som har behållit sitt ursprungliga utseende. Några privatbostäder och hotell i Mölle byggdes i schweizer- och brittisk kolonialstil med tinnar och torn och ett överflöd av snickarglädje, vilket några besökare uppfattade som särskilt misspydande.

Två hotell hade en annan bakgrund än de turistiska badhotellen. Hotell Mor Cilla i Arild grundades för att ge husrum åt sillhandlare som besökte Kullaberg när

sillen gick till i mitten på 1800-talet, och Kullagården hade varit gästgiveri sedan 1500-talet.

Mölle har av många betraktats som ett sommarnöje för överklassen men det har också varit ett populärt resmål för svensk och dansk arbetarklass. För mer än hundra år sedan fanns besökare från arbetarföreningar och fackföreningar som möttes och umgicks med personer ur högre samhällsklasser. Livet på badhotellet var avspänt och saknade de konventioner som präglade andra kurorter. Författaren anser att det var en följd av att badgästerna kom från olika länder. Inga krav ställdes på att man högtidligt skulle presenteras för varandra före konversationen. För de svenska besökarna var Mölle mest känt för de syndfulla gemensamhetsbaden, som Mölleborna själva dock inte tog del i.

Författarna har undersökt hotelliggarna och funnit flera exempel på kända besökare som var återkommande gäster vid Kullen. Även korrespondensen mellan hotellgäster och deras släkt och vänner har använts och några exempel återges i boken. Även hotellens personal får på så sätt göra sin röst hörd. I ett referat berättar en servitris i ett brev till systemen år 1913 att hon vantrivs med det tunga arbetet och att lönen är dålig.

Ett viktigt skäl för att besöka Kullen var hälsoaspekten. Det ansågs att blandningen av havs-, skogs- och bergsluft var särskilt nyttig. Allt luktade dock inte gott på Kullen. Lokomotiven och ångfartygen spred koksök. Vid stationen och hamnen låg högar av hästspilling och i Mölles hamnbassäng var stanken av död fisk och avlopp så stark att de mest närbelägna hotellen placerade ut granar vid sina uteserveringar.

Hotellen bedrev en omfattande marknadsföring med annonsering i danska och tyska tidningar före första världskriget och under mellankrigstiden. Gästerna från Tyskland och Danmark var så många att dessa språk tidvis dominerade i umgängeslivet. Före första världskriget var Mölle på väg att bli den största kurorten för tyska badgäster utanför Tysklands gränser. 1907 kom den tyska kejsarfamiljen på besök och kejsar Wilhelm passade på att vandra till Kullens fyr.

I stort sett är det bortglömt att Kullen en gång varit en metropol för ett antal kända skandinaviska konstnärer. Den danske målaren Peter Severin Krøyer vistades i Arild innan han kom till Skagen. I slutet av 1800-talet bodde också den danska konstnären Bernhard Midelboe med familj i Arild. Han betraktas som en av de främsta danska konstnärerna inom det nya franska måleriet. 1907 besöktes ett hotell i Arild av den danske kompositören Carl Nielsen.

Under första världskriget uteblev de utländska gästerna men de återkom vid fredsslutet. Den mest livaktiga tiden i Mölles historia var mellankrigstiden. Då anordnades sommarspel i simning, segling, rodd, golf och tennis. Hotellen anordnade påkostade dansaftnar, baler och kabaréer med kända orkestrar och underhållare samt uttagningar till miss Sweden.

Efter andra världskriget sjönk turistlivet i så pass hög grad att strålglasen kring Mölle och Arild dog för alltid, skriver författarna. Vid krigsslutet blev några hotell tillfälliga flyktförläggningar och senare tvingades hotellen i Mölle och Arild att anpassa sig till turismens nya villkor. Under 1960- och 70-talen började svenskarna semestra utomlands och vid Medelhavet. Kullen har dock förblivit ett viktigt utflyktsmål inte minst för danskar.

På 1960-talet försökte ägaren att förvandla Mölles "Grand hotell" till ett svenskt Monte Carlo. För att överleva prövade några hotell att ordna diskotek för ungdomar på 1970-talet. Hotellen inrättade barer med självservering och de byggdes om i en modernare stil, som inte alltid blev särskilt vackert.

Hotell "Olympia" är numera ett av de badhotell som har mest kvar av sin ursprungliga glans och som påminner om Mölles betydelse som internationell badort. Hotellet fick Mölles första tennisbana under 1920-talet.

Bland de rikskända kaféerna finns "Flickorna Lundgren", där gästerna i all enkelhet kunde träffa på Gustaf VI Adolf, som redan som kronprins regelbundet besökte kaféet åren 1945–1973.

Göran Sjögård, Lund